

Radoslav Lopašić

CETINSKI I LIČKI VLASI

I.

Zakon za hrvatske Vlahu županije Cetinske od g. 1436.

(1894)

U planinskih i primorskih priedjelih Hrvatske, počev od Gvozda Modruškoga pa do Dubrovnika i Kotora, bilo je već u srednjem vijeku pored Hrvata i drugih stanovnika, koje zvali Vlasu ili Morovlasu (Morlaku). Nisu to bili doseljenici iz Bosne i srbskih zemalja, gdje je također bilo Vlahu, već domaći žitelji, Latini ili romanizirani Iliri, koji su nakon došastja Hrvata slavizirani. Pohrvaćenje romanskih Vlahu na hrvatskom zemljištu (izuzam nekoje primorske gradove) svršilo se jako rano, te se oni počev od 14. vijeka, odkako spomenici o Vlasih u Hrvatskoj govore, nelučke etnografski od Hrvata, već jedino poslom i zanimanjem, stanujući ponajviše u gorskih i šumovitih priedjelih i baveći se poglavito pastirstvom. O hrvatskih Vlasih, što se spominju u domaćih listinah i savremenih spisih, progovorio je na kratko, ali jezgrovito prof. Vjekoslav Klaić u razpravi “*Vlasu u Hrvatskoj tečajem 14. i 15. vijeka (Preštampano napose iz Obzora)*”, a zanimljiv i poučan je spis glede dalmatinskih Vlahu poznatoga u nas, nu žalibože nedavno preminuloga profesora dra. Bidermanna: “*Zur Ethnographie von Dalmatien* (Oester. ung. Revue, J. 1888, Decemb. 6 Band, 3. Heft)”.²⁴ Na ove spise upozorujemo ovom prigodom čitatelja, dopunjujući jih sa nekoliko podataka o hrvatskih Vlasih, a naročito o Vlasih knezova Nelipića, kojih se tiče zakon, što ga ovdje priobćujemo.

Pusto je i neosnovano nagadjanje, da su stari Hrvati bili poglavito plemići i ratnici, a da su kmetovi i u obće seoski žitelji (ratari i stočari) u hrvatskoj državi bili ponajviše samo Vlasu. Sačuvani su popisi crkvene desetine Zagrebačke biskupije, počev od petnajstoga vijeka, za arcidjakkonate Gorski, Gorički i Dubički, koji se posljednji sterao sve do Vrbase

²⁴ H. J. Bidermann, *O etnografiji Dalmacije*. Drugo izdanje. Predgovor S.(ave) B.(jelanovića). “Pečatnja Ivana Woditzke.” Zadar, 1893, str. 73. (Primjed. I. M.)

i preko njega; ali se u tih popisih, kao što ni u Modruškom urbaru od g. 1486., gdje su popisani svi žitelji županije Modruške na obje strane Gvozda (današnje Velike i Male Kapele), nespominju nikakovi Vlasi. Isto tako neima traga Vlahom u mnogobrojnih listinah, tičući se prijedjela današnje bosanske krajine oko Priedora, Kamengrada, Ključa i Bišća, već se tu svuda spominju i u gradovih i na selih zgojni Hrvati, bili oni plemići, bili kmetovi.

Vlasi su pored Hrvata stanovali ponajviše u planinskih prijedjelih na obje strane Velebita, na Dinari, pak uz rieke Krku i Cetinu u današnjoj Dalmaciji. Najviše bili su Vlasi na okupu na medjah Bosne i stare županije Krbavske, otkuda su se širili prama zapadu u Primorje. Na ove Vlahe kao šizmatike bio je jur g. 1373. upozorio bosanske Franjevce papa Grigorije, pripomenuv o njima, da stanuju u pašnjacih i u brdih. (*Vlachi schismatici, quorum nonnulli habitant in pascuis et in montibus*).²⁵ Uz Hrvate bilo je seljana Vlaških osobito u županijah Ličkoj, Odorskoj (uza Zrmanju kod Zvonigrada), Lučkoj (današnjoj Bukovici), Kninskoj, Skradinskoj i Cetinskoj. Vlasi u Hrvatskoj nijesu bili nipošto slobodni ljudi, već su stajali prama raznoj vlasteli u podaničkom odnošaju. Spominju se Vlasi kralja Ljudevita i žene mu Jelisave, kraljeva Sigismunda i Matije Korvina. A i knezovi Nelipići, Šubići, Gusići Krbavski i Frankopani imali su svoje posebne Vlahe. Svi ti Vlasi možebiti za razliku od obližnjih bosanskih i srbskih Vlahu zvali su se sami u listinah “hrvatski Vlasi i Vlasi kraljevine Hrvatske” (dobri Vlasi svete krune kraljevstva Ugarskoga u Hrvatih, Valachi regni Croatiae). Ovi Vlasi hrvatski nijesu se razlikovali niti vjerom od ostalih Hrvata, izuzam nekoliko njih na medji bosanskoj, za koje se spominje, da su bili šizmatici.

Kralj Sigismund, odstupajuć g. 1431. i 1434. knezovima Nikoli i Stjepanu Frankopanu za njihove tražbine razne gradove i županije Ličku i Poljičku u Hrvatskoj, predao im je zajedno i sve tamošnje podanike, bili Hrvati ili Vlasi²⁶. Ličke Vlahe spominju kraljevi Ladislav g. 1453. i Matija g. 1465. u poveljah, kojim Dujmu Frankopanu potvrđuju gradove Slunj, Ostrovicu i Novigrad u Lici, te Ledenice u Vinodolu²⁷. Lički Vlasi bili su dobri katolici, koje su papa Rimski i kralj Matija bez sumnje obzirom na to, što su se malo poljodjelstvom bavili te bili siromašniji od

²⁵ Farlati: *Illyr. Sacr.*, Tom. IV, p. 63.

²⁶ Neo-reg. acta f. 483, br. 25, prije u hrv. zem. arhivu, sada u Budimpešti.

²⁷ Neo-reg. acta, f. 1646, br. 8.

ostaloga žiteljstva, oslobodili od podavanja crkvene desetine. Franjevačkoj crkvi sv. Ivana pod Velebitom blizu Medka, koja još i danas stoji, bili su Vlasi jako odani. Njihovi glavari učiniše g. 1433. “*slobodšćinu vsemu imanju svetoga Ivana i da nijedan Vlah i naš brat hrvackih Vlahov ne imi rečenomu imanju nijednoga zla učiniti*”.²⁸

Podgorje, koje od Like Velebit dieli, sa ogranci Velebita prema Obrovcu, Novigradu i Kninu bilo je četrnaestoga vjeka puno Vlaha, a latinski i talijanski spomenici zovu stanovnike između Senja i Zadra ponajviše Morlaci. Odtuda i naziv tamošnjeg mora Morlački kanal. Knezovi Krbavski, podielivši g. 1387. povlasti gradu Karlovačkom (Skrisi), ustanoviše ujedno, da obližnji Vlasi nesmiju u kotaru Karlovačkom niti stanovati, niti blago pasti²⁹. G. 1395. živilo je u okolici Nina i Obrovca puno Vlaha. Danilo, sin Vlaha Ninoje Piavića, darova rečene godine u kaptolu Ninskom 30 gonjaja zemlje mjere hrvatske (ad mensuram Croaticam) u Prašćevici braći Dragutinu, Dimitru, Pribislavu, Bogdanu, Tomiši, Stojislavu, Dražnuli i Marku od Obrovca³⁰. Vlasi grada Obrovačkoga spominju se također g. 1392., a polovicom petnaestoga vjeka Vlasi oko Nina u katastru knežije Ninske³¹. U Podgorju uzdržali su se Vlasi sve do provale turske, a neima sumnje, da su tako zvani katolički Vlasi u Lici izravni potomci starih podgorskih Vlaha. Kod Starigrada u Podgorju na imanju Frankopanskom imali su Vlasi sudca i uređenu obćinu (universitas Valachorum), a ovim Vlahom naloži g. 1521. kralj Vladislav, da imaju slušati Senjske kapetane Jerolima Petelinića i Grgura Orlovčića³². Iz Like i Podgorja širili su se Vlasi u Vinodol i na otoke na imanja Frankopana, koji imahu također svojih Vlaha. Odnosne naselbine Vlaha naveo je iz Kukuljevićevih hrvatskih listina (*Acta croatica*) prof. Klaić u svojoj jur pomenutoj razpravi, a mi ovdje dodajemo, da je knez Martin Frankopan, utemeljujuć manastir Franjevački na Trsatu g. 1468., darovao također rečenomu manastiru četiri Vlaha u području grada Bakra i dva Vlaha u području grada Novoga u Vinodolu pod uvjetom, da služe Trsatskomu manastiru onako, kako su prije rečenim gradovom služili³³.

²⁸ Listina u manastiru Trsatskom. Vidi našu knjigu: *Bihać i Bihaćka krajina*, str. 295.

²⁹ Kukuljević I. *Jura r. Croatiae*. Knj. I., str. 157.

³⁰ Listina u našoj zbirci.

³¹ Bidermann: *Oest. ung. Revue*. 1888. Dezember – Heft, str. 147.

³² Listina u zbirci jugosl. akademije.

³³ Izvješće kr. vel. gimnazije na Rieci, 1885–6.

Premda su ugarsko-hrvatski kraljevi svoje Vlahe tijekom vremena ponajviše darovali pojedinim svojim miljenikom: to se spominju još pod kraj petnaestoga vieka u raznih priedjelih Hrvatske kraljevski Vlasi. Vojujući kralj Matija u Bosni, podieli listinom izdanom g. 1463. u Jajcu Ivanu sinu Pavla Čubretića od Vrhrike svekolike Vlahe od plemena Tulića u kotaru Vrhričkom³⁴. G. 1471. darova rečeni kralj svojemu Vlahu (*Walacho nostro*) Martinu Dehonijeviću od Koprivna i njegovu rodu pustoselinu, Lovazići zvanu, u Cetinskoj županiji³⁵. Uz rieku Zrmanju oko Kegalgrada, gdje je imala prastara hrvatska obitelj Keglevići svoj zavičajni grad, te mnogo zemalja i kmetova, bilo je nekoliko plemena kraljevskih Vlahu. Ti Vlasi, imenom Radić Guljević, Radmil Babić, Mozgota Guljević, Radovan Skalić, Matija Terehimčić, Tome Kalčić bili su si prisvojili zemlje Keglevičeve u Brdarih, Balitićih i u Konščici, a te zemlje dosudiše po kralju Matiji u Hrvatsku odaslani sudci Gašpar Bodo i Ivan Korotna g. 1486. na sudu u Senju vlasteli Ivanu i Petru Keglevićem. Nečekajuć da sud ovrši izrečenu odsudu, ustupili su Vlasi Bartol Trhunac, Toma Garčić, Milovan Pilipović, Jakov Radković i Ivan Pavlović selo (villu) Konščicu g. 1487. Šimunu Kegleviću, priznavši i sami pred kaptolom Kninskim, da su to selo nepravedno držali³⁶.

Najviše je pako bilo Vlahu na prostranih imanjih glasovitih knezova Nelipića. Kako povelja kralja Sigismunda od g. 1412. i listina kaptola Kninskoga od g. 1434. svjedoče, bila su dobra knezova Nelipića: Sinj i Travnik na Cetini, Knin, Čačvina, Omiš, Visuć, Kamičac, Ključ u Petrovom polju i Zvonigrad u Odorji pored hrvatskih podanika napučena takodjer Vlasi (*Morevlahi et Catunarij*).³⁷ Ove su Vlahe držali knezovi Nelipići ujedno sa prostranimi imanji sve do g. 1435., kad no izumreše posljednjim Ivanišem Ivanovićem³⁸. Nelipićeve Vlasi spominju se najviše u savremenih mletačkih spisih, jer su dolazili i kao pastiri i ratari u doticaj sa gradskimi stanovnici u dalmatinskom primorju, dosadjujući im često kao razuzdana gorska čeljad.

³⁴ Izvornik listine u našoj zbirci.

³⁵ Listina u Trsatskom manastiru.

³⁶ Izprave u zbirci jugosl. akademije medju spisi grofova Keglevića.

³⁷ Transsumpta u zem. hrv. arhivu, tom. I.

³⁸ Jelena Nelipićka, mati Konstantina od Nečvena, koja je držala g. 1423. imanje Bušević na Uni, bila je svakako od roda Cetinskih knezova; možebiti sestra Ivaniše Ivanovića Nelipića. (Vidi: *Bihac i Bihaćka krajina*, kod članka: *Buševići*.)

Posljednji knez Cetinski i Kliški Ivaniša Ivanović Nelipić nije imao sa svojom ženom Jelisavom mužkoga odvetka, već jedino dvie kćeri Katicu i Margaretu. Videći dospjetak svoje kuće nastojao je knez Ivaniša sačuvati porodična ogromna imanja svojim potomkom i po tankoj krvi. U tu svrhu sklopi prijateljski i rodbinski savez sa najmoćnijim tadanjim hrvatskim velmožom, knezom Nikolom Frankopanom. Savez taj osobito se izražuje ugovori i pogodbami, što su sklopljene medju oba pomenuta kneza. Ligom sklopljenom u gradu Cetini ugovoriše Ivaniša Nelipić i Nikola Frankopan, da će jedan drugoga podpomagati i braniti, podupirući ujedno i kralja Sigismunda³⁹. Na 1. januara 1411. sastaše se knezovi u gradu Brinju, da još bolje učvrste prijateljstvo i rodbinstvo. Tu je ugovorena ženitba medju najstarijim sinom Nikole Frankopana Hanžom i prvorodjenom kćeri kneza Nelipića Katicom. Ako bi Katica postala baštinicom dobara Nelipićevih, odlučeno bude, da ima izplatiti mladjoj sestri Margareti 10.000 dukata za miraz⁴⁰. Sam kralj Sigismund, koji je proti svojim suparnikom mnogo trebao pomoći hrvatskih velmoža Frankopana i Nelipića, dozvolio je g. 1412. posebnom poveljom Ivaniši Nelipiću, da može svoju kćer dotovati sa obiteljskimi imanji, koja su u povelji potanko navedena⁴¹. Čini se, da knez Ivaniša Nelipić nije pravo vjerovao riečim i obećanjem prevrtljiva kralja Sigismunda, koji je prema časovitoj nuždi puno puta svoju rieč pogazio, pa zato je nastojao knez Ivaniša, da i drugačije osjegura svoja porodična imanja kćeri Katarini i njenom odvetku. G. 1424. ustupi knez Ivaniša pred kaptolom u Kninu posebnom izpravom jedan dio svojih gradova rečenoj svojoj kćeri za 15.000 for., što ih bijaše od nje pozajmio, upotrebiv novac za ratni trošak, braneći se od Turaka i Mlečana⁴².

Prije svoje smrti dodje g. 1434. knez Ivaniša još jednom pred Kninski kaptol i tu izdade izpravu, kojom založi sva svoja imanja sa svimi Vlasi kćeri Katarini, ženi kneza Hanža Frankopana, za 50.000 dukata zlatnih, za koje kaže, da ih je od kćeri i zeta primio. Na temelju ove izprave uveo je tadanji hrvatski banovc Domša Vladihović Katicu Frankopanku kao vlasnicu u sva otčeva dobra⁴³. Neima sumnje, da je knez Ivaniša mislio na obranu obiteljskih imanja za svoje potomke po tankoj

³⁹ Neo registrata acta, f. 1645, br. 5.

⁴⁰ Regesta Frankopanskoga arhiva u Porpettu kod Vidma (Udine). – Vidi naše “*Spo-
menike Tržačkih Frankopana*” u Starinah, knj. XXV.

⁴¹ Transsumpta u zem. arh. U Zagrebu, tom. I.

⁴² Reg. Frankopanskoga arhiva u Porpettu.

⁴³ Transsumpta u hrv. zem. arh. Tom. I.

krvi i prigodom, kad je g. 1430. sklapao ugovor sa knezovi Krbavskimi i drugimi hrvatskimi velmožami radi obrane kraljevine⁴⁴.

Posljednji Cetinski knez Ivaniša Nelipić nespominje se poslije mjeseca junija 1434., te je sva prilika, da se je on još tijekom pomenute godine s ovim svietom razstavio. Nasliedio ga je u banstvu Hrvatske i Dalmacije i u upravi imanja zet mu Hanž Frankopan. Ovaj je pako imao uzprkos kraljevskoj rieči i svečanim ugovorom sto muka, da se u vlasti Nelipićevih imanja održi. U posljednje doba svoga života stekao je nestašni kralj Sigismund novih miljenika u Dubrovčana Lukarevića, koji se po imanju Topolovici u hrvatskoj Podravini izmedju Grdjevca i Virovitice prozvaše Talovci. Matko Talovac posta banom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a njegov brat Petar namoli u kralja ostavinu Nelipićevu. Kralj Sigismund zaboravi brzo zasluge Frankopana i Nelepića u ratu i u novčanih nevoljah, osobito odkako je u Ferrari 7. aprila g. 1433. Dalmaciju mletačkoj republici prodao, pa nakrene svoju kraljevsku milost Dubrovačkim štićenikom, tim više, što oni kralja takodjer u novčanih neprilikah pomogaše i za turskoga rata život mu spasiše. Ali Frankopan nije si dao tako lako pravedno stečenu baštinu oteti, pa je tako nastala borba izmedju njega i četa kraljevih i banovih pod zapoviedi braće Talovaca. Znajući Frankopan, kako su vrstni ratnici Vlasi, koji su već g. 1322. bana Mladena Šubića u vojnah pomagali, a g. 1412. oteli bili za kralja Sigismunda od Mlečana znameniti grad Ostrovicu više Skradina: htio je Vlahom ugoditi i svojemu ih rodu bolje privezati, potvrdivši na 18. marta 1436. stare vlaške zakone, koje ovdje priobćujemo. Vlahe je nova potvrda zakona ne samo obradovala, već i obodрила, da po običaju udaraju na obližnje mletačko područje u Primorju, na što ban Matko Talovac iz Bišća pod 2. julijem 1436. obznani hrvatskim Vlahom, da je sa republikom mletačkom mir sklopljen, pa da je zabranjeno prodirati na mletačko zemljište⁴⁵. Neimamo potanjih viesti o borbi, koja je u to doba nastala izmedju Talovaca i Frankopana, i svršila smrću potonjega, ali se spominje, da je borba osobito kod grada Sinja u Hrvatskoj bila žestoka i da su braća Talovci Matko i Petar u njoj izgubili mnoge svoje odlične vojvode i službenike⁴⁶. Još na 31. oktobra 1436. bješe knez Hanž darovao svojim pristalicam, knezima Vignu, Grguru i Mikloušu Dubravčiću “*za prave i verne službe, kojom nam služiše i nam ugodiše*” zemlje na Cetini pod Si-

⁴⁴ Regesta Frankopanskoga arhiva u Porpettu.

⁴⁵ Ljubić S., Monum. Slav. merid. IX, p. 89.

⁴⁶ Listina vojvode Alberta od g. 1438. u zbirci jugosl. akademije.

njem⁴⁷, a već 31. januara 1437. svjedoči ban Matko Talovac u Petrovu polju niže Knina gospoји Katarini, udovi Hanža Frankopana, da mu je predala u ime svoje i sina svoga Jurja gradove i zemlje, što ih je bio pokojni njezin muž, buduć kraljev rebel i odmetnik, nepovlastno prisvojio; morala se dakle odlučna borba dogoditi pod konac g. 1436. mjeseca novembra ili decembra, a tada je i zaglavio Hanž Frankopan. Kod uzimanja i predaje gradova išao je banu Talovcu kao posrednik sa kneginjom Katarinom jako na ruku Šibenčanin Nikola, sin Gašparov, otac Jurja Mikuličića, miljenika kralja Matije, koji je bio zadobio Bužim i druga imanja u Pounju te se bio jako obogatio. Nikoli bješe ban Matko za učinjene usluge tom prigodom darovao imanje Meju i u Lučkoj županiji, koju je prije toga držao Šibenčanin Gregorije Draganić, pristalica mletački⁴⁸. Odslije u napried uživao je Nelipićevu baštinu mirno Petar Talovac, i on bude na mjesto Hanža Frankopana postavljen također banom hrvatskim i dalmatinskim. Talovci stekoše radi okupacije hrvatskih gradova veliku hvalu kralja Sigismunda, a pošto ovaj malo zatim (9. decembra 1437.) u Znojmu preminu, nadari u mjesto kraljevo vojvoda Albert austrijski g. 1438. braću Talovce za stečene zasluge gradom Gjurgjevcom u hrvatskoj Podravini i gradovi Srebrnikom i Barkazadom u Usori⁴⁹. Potomci pako Hanža Frankopana moraše se zadovoljiti sa imanji, što ih baštiniše od bana Nikole Frankopana. Udovica Katarina sa mladjahnim sinom Jurjem stanovaše u prvo doba nakon obiteljske katastrofe u gradu Rmanji na gornjoj Uni, po kojem se pišaše kneginjom Rmanjskom. Kod diobe Frankopanskih imanja g. 1449. zapao je Jurja grad Cetin kod Slunja, a po tom Cetinju prozvaše se njegovi potomci Cetinski. Ali se knezovom Cetinskim prije, nego li minu sto godina, zatre koljeno; sin Jurjev Ivan pogibe u groznoj bitci Udbinskoj g. 1493., a drugi sin Grgur umre kao arci-biskup Kaločki g. 1522. Unuci Jurjevi ostaviše nesretnu domovinu hrvatsku. Ivan, poslije kao fratar Franjevac prozvan Franje, postade takodjer arcibiskupom Kaločkim († 1542.), a sestra mu Katica uda se za Magjara Gabriela Perena i darova magjarskomu narodu najstariji magjarski prievod poslanica sv. Pavla apoštola, štampan g. 1533. u Krakovu. Imanja Cetinska držala je još neko doba Slunjska grana Frankopana, ali na skoro navališe na nje Turci, koji sve utamaniše.

⁴⁷ Listina hrvatska ćirilicom pisana u manastiru Franjevačkom na Trsatu.

⁴⁸ Listina u zbirci jugosl. akademije. – Vidi knjigu “*Bihać i Bihaćka krajina*” kod članka: “grad Bužim”.

⁴⁹ Listina u zbirci jugosl. akademije.

* * *

Zakon Cetinskoga kneza Ivaniša Ivanovića za Vlahe od g. 1436. vrlo je zanimljiv spis za poznavanje života i društvenoga položaja hrvatskih Vlaha. Zakon Vlački bio je jur prije toga puno godina u kreposti. Sam Frankopan kaže, da su potvrđeni po njem zakoni Vlahom bili navadni i da su valjali za njih bivšega gospodina bana Ivaniša Ivanovića i za njegova otca kneza Ivana, dakle da potiču još iz druge polovice četrnaestoga vieka. I priobćeni zakon potvrđuje, da su Vlasi prije svega bili pastiri (stočari) i ratnici, ali u njemu ima takovih detalja o pravih i dužnostih Vlaha, koje nismo doslije toli potanko poznavali. Vlački zakon nije toliko urbar, koji uredjuje odnošaj Vlaha prema vlasteli Nelipićem, koliko ujedno i statut, u kojem su pobilježena osobna prava Vlaha, neke zakonske ustanove i postupak kod suda.

Cetinski Vlasi bili su bez dvojbe mnogo samostaljniji i slobodniji, nego li ostali hrvatski i srbski Vlasi. Lički Vlasi imahu g. 1433. "*kneze i vladike*" rođene Hrvate Antuna Tunkovića i Ivana Herendića, ali Cetinski Vlasi bijahu sasvim odlučeni i zaštićeni od hrvatske gospode. Birali su si sami između sebe kneza, vojvode za vojsku i sudce. Po Vlačkom zakonu bilo je dopušteno Hrvatima da može držati samo jednoga Vlaha za svoga bravara (čobana). Da su se prava Vlaha glede izbora kneza poštivala i poslije četrdeset godina, dokazuje listina kneza Cetinskoga i Kliškoga Lacka s Talovca od 25. decembra 1476., koju pod II. također u celosti priobćujemo.

Služba vojnička uređena je bila od prilike onako, kako u kasnije doba radi turske nevolje kod vlastele u Hrvatskoj. Stari Vlasi bili su neka vrst kasnijih slobodnjaka.

Vlasi Cetinski nisu davali tlake i u obće radnje u naravi, već razmjerno malenu daću u novcu te kao čast ovcu ili sir. Trgovine i travnine (travarine) u zimiščih (mjesta, gdje su u zimi stoku pasli) niesu Vlasi plaćali.

Pojedine ustanove zakona dokazuju, da su Cetinski Vlasi ipak bili podčinjeni ljudi i da nisu uživali sva prava slobodnih državljana. Vjeresija njihova bila je omedjašena, a nije bila častna za njih ustanova, da Vlah nemože biti "ni svidok, ni porotnik ni nitkor od njih da ni časnik".

Zakon spominje i Srblje, ali jih luči od Hrvata i Vlaha. I osobno pravo Srbalja, koji su bili bez sumnje strani ljudi, valjda trgovci, zakonom je bilo stegnuto.

Ne samo po sadržaju, već i po ćirilskom pismu i po starom hrvatskom jeziku zakon za Cetinske Vlahe dragocjen je spomenik hrvatske davnine. Hrvati su vazda i u staroj kolievci u današnjoj Dalmaciji (također na otocima), i u Pounju oko Bišća, dapače i u Banovini oko Hrastovice i Petrinje upotrebljavali uz glagolsko pismo i ćirilicu te ju zvali hrvatskim pismom; ali listine izdane hrvatskim jezikom po banovih hrvatskih, kao što je Kliška od g. 1436., posve su riedki spomenici. Jezik zakona pokazuje i po obliku i po samih riećih neku starinu i osebitost, pa je današnjem naraštaju pomanje razumljiv.

Vlaški zakon od g. 1436. i listina u dodatku od g. 1476. saćuvane su u izvornicima u manastiru Franjevaćkom na Trsatu. Po svoj prilici da su je Cetinski Vlasi povjerili bili na pohranu manastiru sv. Marije pod Sinjem na Cetini, pa kad je turska nevolja nadošla, kod fratara ostavili. Iz rećenoga manastira ima više latinskih i hrvatskih listina i danas na Trsatu. Povelje pisane su na pergamenima dosta ćitljivo i samo mjestimice, gdje su pojedina pismena izgledana, nije tekst pravo razumljiv. Interpunkcije neima nikakove, a niti velikih pismena, već su sva pismena jednaka. To otešćava ćitanje, pa premda je ovaj naš modernom ćirilicom izvedeni odtisak ućinjen, koliko se mođe vjerno na temelju dvaju priepisa, našega i g. profesora Iv. Strohala, nemožeme jamćiti, da je pružen skroz autentićan tekst. Pokušano je samo poredanje stavaka i pometane su interpunkcije. Bio je na Trsatu jedan priepis ovoga zakona latinskimi pismeni ućinjen sedamnaestoga vieka, negdje u Dalmaciji ili u Senju pravopisom u tih krajevima tada obićajnim. Taj priepis pozajmljen je magjarskomu ućenjaćku, g. Ludoviku Thallocy, koji ga je predao g. prof. Vatroslavu Jagicu, a ovaj ga je odtisnuo u svojem "Archiv für slav. Philologie" XIV. knj. I. svezak, str. 156. Makar da je taj priepis pisan nesgrapnim i hrdjavim pravopisom, to mođe ipak gdje što poslužit i za razumievanje, pa zato i mi pojedine rieći i izreke, koje nisu u ćirilskom tekstu posve razumljive, navedosmo u opazkama latinskom transkripcijom po tom priepisu.

Konaćno opažamo, da je zakon Vlaški u latinskoj transkripciji priobćen u dodatku naše knjige 'Bihać i Bihaćka krajina' str. 296–298, gdje su pojedine ustanove onako razdieljene, kako ih mi razumievasmo.⁵⁰

---

⁵⁰ *Hrvatski urbari*. Svezak I. Sabrao i protumaćio: Radoslav Lopašić. U Zagrebu 1894. Knjižara Jugosl. Akademije (Knjižara dionićke tiskare). Zagreb, 1894, str. 1-8.

DODATAK

U Klisi, god. 1436. ožujka 18.

Ban hrvatski Hanž Frankopan (Frankapan) knez Krčki, Modruški, Cetinski i Kliški, potvrđuje Vlahom njihove navadne prave zakone.

Va ime oca i sina i svetoga duha amen. Mi knez Hanž Frankapan, krčki i modruški, cetinski i kliški knez i veće, ban Dalmacie i Hrvat, damo viditi vsakomu človiiku, komu se dostoi, po sem našem otvorenu listu, da pridoše prid nas počteni i dobri muži, bivše virne i prave sluge bana Ivaniša Ivanovića, vsi dobri Vlasi: Vigan Dubravčić, Ninoe Sanković, Tomaš Ročević, Matiaš Vukčić, Milić Ostoić, Dragić Prodanić, Blaž Kočić, Hrela Golešević, Vukat Voinović, Ivaniš Grobačić, Budan Grubšić, Bilosav Dražević, Elovac Draživoević, Radivoi Vitković, Bulât Kustražić, Ivan Poznanović i ini vsi dobri Vlasi pitajuće i išćuće ot nas dobrih i počtenih zakonov svojih navadnih, ki im su bili za nih bivšega gospodina bana Ivaniša Ivanovića i za negova oca, kneza Ivana. I mi smislivše se i vidivše pravo i podobno iskanie i pitanie nih prijasmu više rečene dobre muže, bivše virne sluge bana Ivaniša, sebi za sluge i svomu ostanku, i učinismo im i dasmo i potvrdismo počtene i dobre i prave njih navadne zakone, ki im su bili naipravii i naiboli za njih bivšega gospodina bana Ivaniša i za negova oca kneza Ivana, i kimi su zakoni nim služili oni i njih stari; a vo i su oni dobri zakoni:

1. Naipri da ni nad nimi kneza posionoga.
2. S nami se zgovarae, knez, ki bi im mrzak, da ga su volni prominiti.
3. Ki Vlah ima selo, da služi s unčom.⁵¹
4. A ki nima sela, tai na koni šćitom i s mačem, ali strilami i s mačem.
5. Ki ne ide na voisku, a zapovi mu se, šest libar plaća; od togai gre voivodi Vlaškomu deseto.
6. Da im se ne uzme kon vojnički u podsadu⁵² ni za niednu krivinu.
7. A da ne vojuju ot Stipana dne do Martina.

⁵¹ Uncia, neki danak.

⁵² To isto, što postava (depositum).

8. A kada gredu na voisku, dva dila voinikov da gre, a tretí dio da e naprala⁵³ brašnom i kobilami.
9. I da ni nad nimi niedan Hrvatín voivoda, ner edan izmeu nih da e voivoda nad nimi, ki nim zapovida, s našim se knezom dogovarae.
10. I da im e pitanie podav Sinem, a na nih pitanie da ne sida niedan Hrvatín, ner nih knez i suci nih.
11. I da ima nih knez suci dva krat u godišću po Vlasih poiti, po vsih edino više rečenih.
12. I da ni meu nimi oplinika zatiskom,⁵⁴ ner što bi koga prava pravda dopitala.
13. I ot svakoga osuda da im se tretina ostala, a sucem deseto gre ot osudov.⁵⁵
14. A ot našega dohotka knezu deseto li ot osudov.
15. I tko bi osuda dopal, da mu se uzme ovca za libru, a krava za šest libar.
16. I da mu se ima rok učiniti do dvadeset dan, a ako e dotle ne iskupi, da e zgiblo.
17. Da ima dati vsaki stan o Jurevoi ovna ali ovcu, a ovna prihodnika,⁵⁶ ter sir, a tko e toli ubog ter sira nima, a on vrvču.⁵⁷
18. Ter podimni dukat, po nih zakonu sedamdeset i četiri bolanče, tko ima kulse i trideset brav, a tko e ubožiji i da dukat ali imri.⁵⁸ I eseni o Martinoi da imaju davati po vsom zakonu ot svakoga kluseta dinar, dale katunari⁵⁹ i dvornikov.
19. A u Cetini da ne daju nigdir trgovine.
20. I da ni ot nih obišenika ni za ednu krivinu.
21. I da više rečeni muži, vsi dobri katunari, ot vsoih ludi pol dohodak sebi da ustalaju⁶⁰ dukatov, kako no im e bilo za nih bivšega gospodina bana Ivaniša.
22. I da ne more otdati Vlah na Vlaha sto libar, ki sam nima sto libar.

⁵³ Instituire, ovdje: obskrbljuje.

⁵⁴ Plienjenika pod silu.

⁵⁵ Globa (mulcta).

⁵⁶ Ovis adveniens, to što janje.

⁵⁷ Nerazumljivo, možda mjesto unča.

⁵⁸ imbrih, arapska rieč, neka vrst novca.

⁵⁹ Glavar sela (čobanskoga).

⁶⁰ Ustavljaju, pridrže.

23. I da nemore otdati najamnik⁶¹ ni lovas⁶² na gospodara.
 24. I Srblin da ne more otdati na Vlaha, ni Vlah na Srblina.
 25. I da ni meu nimi ku. a stav... ović⁶³ ni svidok ni porotnik, ni nitkor ot nih da ni časnik.
 26. Ni da e virovan mimo četire bolanče.
 27. I da ne daju travnine na planini, ni u zimiščih, ni indi, gdi nisu davali za bana Ivaniša, kada e e nakon sebe ostavil.
 28. I da ne drže Hrvati Vlahov mimo ednoga bravara.

Dale knez Vlaški i vsi više pisani dobri muži, vsi katunari, nam priaše i zavezaše se virom i dušom svoom, da hote nam virno i našem ostanku, a mi se nim obitovasmo i na toi priasmo našom ričju gospoc-kom, da e hoćemo u vsih nih više pisanih zakonih tvrditi i održati viku vičnim zakonom, ne i nih ostanak, dokle nam pravo i virno služe. I na to im dasmo tai naš otvoren list, ere vsi ovi više pisani dobri muži katunari svoom braćom i svoimi katunami i svoimi općinami obitovaše se i priaše i obezaše virami i dušami svoimi, da nas i naš ostanak oni i nih ostanak hote virno i pravo služiti svoimi glavami i svoim blagom i svom svoom moćju i neostaviti nas i naš ostanak protiv vsakomu človiku. Pisan na Klisi, miseca marča osmi na deste dan va litih roistva Isukrstova 1436. lito. I na vse ovo i više rečeno priasmo im tvrdo, dale što bi i nih zagovorom i š nih dobrom volom bilo.

*(Izvornik pisan ćirilski u manastiru na Trsatu.)*⁶⁴

⁶¹ Plaćenik (mercenarius).

⁶² Lovac (?).

⁶³ Nečitljivo u izvorniku.

⁶⁴ R. Lopašić, *Bihać i Bihaćka krajina*. Matica hrvatska, Zagreb, 1890 str. 296-298.